

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΖΥΓΟΜΑΛΑΣ

Πηγαι και βοηθήματα. Ἐκτὸς τῶν χειρογράφων ἔργων τοῦ Θεοδοσίου, τῶν ἀποκειμένων ἰδίᾳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Τυβίγγης,* τῆς Τουρκοκρατικῆς τοῦ Μιρτινίου Κρουσίου (Turcograeciae libri octo) ἐκδοθείσης τῷ 1584 ἐν Βασιλεῖα καὶ τοῦ τουρκικοῦ ἡμερολογίου τοῦ Στεφάνου Γερλαχίου (Stefan Gerlachs des Aelteren türkisches Tagebuch) ἐκδοθέντος ἐν τῇ παρὰ τὸν Μάϊν Φραγκφούρτῃ τῷ 1674, τῶν τριῶν κυριωτάτων πηγῶν, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν Θεοδοσίον τὸν Ζυγομαλᾶν, τὰ ἀκόλουθα ἔργα:

Fabricii Bibliotheca graeca ἔκδ. 1802 τόμ. 8 σελ. 88—93 καὶ 95 τόμ. II σελ. 521 καὶ 724 καὶ τόμ. 12 σελ. 108. — **Zabira** Νέα Ἑλλάς σελ. 122.—**Σάθα** Νεοελλ. φιολ. σελ. 183 καὶ βιογραφικὸν σχεδιάσμα περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου. — **E. Legrand** Notice biogr. sur Jean et Theodose Zygomalas.**— **Phil. Meyer** Die theol. Litteratur der griech. Kirche in sechzehnten Jahrh. σελ. 94 καὶ 163.—**H. Omont** Martin Crusius, Georgius Ponsa et Theodose Zygomalas (Revue des ét. gr. 10 (1897) σελ. 66 - 70.—**Κωνσταντίου τοῦ ἀπὸ Σιναίου** ἀοιδίμου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Βυζαντίου βιογραφία καὶ συγγραφαὶ ἐλάσσονες ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ Θεοδώρου Μ. Ἀριστοκλέους σ. 348.— **M. I. Γεδεών** Χρονικὰ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας (Ἑκκλ. Ἀλήθ. ἔτος Γ' τεύχος θ' Δεκεμβρ. 1882 σελ. 134 ἔ.— **M. Παράνικα** Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει κατιστάσεως τῶν γραμ. ἀπὸ τῆς ἀλώσεως Κων/πόλεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἔνεστ. ἔκατ. σελ. 7. 13. 16 ἔ. 19 καὶ ἀλλαχοῦ. Τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλᾶς καὶ Μιχαὴλ Ἐρμόδωρος ὁ Ἀήτηταρχος (Περιοδ. ἑλλ. φιολ. συλλόγου ΚΠόλεως τόμ. 11 (1876-77) σελ. 35 ἔ. πρβλ. ἔτι τοῦ αὐτοῦ Περὶ τῆς ἐν ΚΠόλει πατριαρχικῆς σχολῆς (Περιοδ. ἑλλ. φιολ. συλλόγου ΚΠόλεως τομ. 19 (1884-85) σελ. 1 ἔ. καὶ τόμ. 25 (1893-94) σελ. 61 ἔ.— **B. A. Μυστακίδου** Ὁ ἱερός κληρὸς κατὰ τὸν ιστ' αἰῶνα (Μάξιμος ὁ Μαργουίνος) (ἐν εἰκοσιπεντ. τοῦ Κ. Κόντου σελ. 125 ἔ.) καὶ τοῦ αὐτοῦ Ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β' ὁ τρανός καὶ ἡ προσωπογραφία αὐτοῦ (Ἑκκλ. Ἀλήθ. τομ. 14 σελ. 283 ἔ.) καὶ Ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β' ὁ Τρανός καὶ αἱ πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους σχέσεις κατὰ τὸν ιστ' αἰῶνα (ἐν. ἀν. σελ. 300 ἔ.).

* Πρβλ. ἰδίᾳ Verzeichnis der griechischen Handschriften der Königl. Universitätsbibl. zu Tübingen von Dr Wilhelm Schmid ἐν τῷ «Verzeichnis der Doctoren» κλπ. Tübingen 1902. Πρβλ. ἔτι τὴν διατριβὴν τοῦ Μυστακίδου ἐν Revue des études grecques 1898.

** Πρβλ. ὡς πρὸς τὸ ἔργον Byz. Zeits. 1, σελ. 168 καὶ ἔφημ. Ὑπουργ. παιδείας τῆς Ρωσσίας 1891 τόμ. 273 τεύχ. Ἰαν. σελ. 166 ἔ. ἔθα κρῖσις τοῦ Δεστούνη περὶ τοῦ ἔργου τούτου (Κραυμβάζερ-Σωτηριάδου ἱστορ. τῆς βυζ. λογοτεχνίας τομ. Β σελ. 189). Ἡ διατριβὴ αὕτη τοῦ Legrand περὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ Θεοδοσίου Ζυγομαλᾶ εἶνε ἀναμφιβόλως ἡ πληρεστέρα καὶ ἐπιτυχεστέρα.

I

Ὁ Θεοδόσιος Ζυγομαλάς, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλά¹ καὶ τῆς Ἐρατζιόζας,² ἐγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ³ τῷ 1544⁴. Περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ παρέχει ἡμῖν πληροφορίας ὁ Θεοδόσιος ἐν τινὶ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Κρούσιον δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ «Τουρκογραικίᾳ». «Ὡς ἀκούω καὶ ὡς ἐν εὐεργετικοῖς ἀρχοντικοῖς γράμμασι τοῦ γένους ἡμῶν ὄρω, πρὸ τριακοσίων ἤδη ἐνιαυτῶν (τὸ ἐκεῖθεν δὲ ἀφίημι λέγειν διὰ τὸ μακρήγορον) ὅτε Γουϊδῶν τις ντὲ Βιν λεγόμενος, Γάλλος, καὶ ὁ μετὰ τοῦτον Ἰάκωδος ντε λὰ Ρόκας ἦσαν ποτὲ κύριοι Ἀθηνῶν καὶ ἐνωτίζοντο ὅτι ἡ νέων Ρωμαίων, εἴτε Γραικῶν, βσιλεία ἀσθενεῖν ἀρχεται, καὶ εἰς Ἄργος μετώκησαν, τότε Μιχαήλον Σιγομαλᾶν θησαυροφύλακα εἶχον· καὶ πᾶν ὅ,τι ζυγῶ διεδίδετο ἦν ἐπ' ἀδείας αὐτῶ· ὅθεν, ὡς οἴμαι, καὶ τὸ Ζυγομαλάς ὠνομάσθη, ζυγοστατεῖν ὠρισμένος καὶ τὰ μέτρα τῆς ἀρχῆς διευθετεῖν. Καὶ μετὰ Μιχαήλον Ἰωάννης Ζυγομαλάς, ὃς καὶ μετώκησεν εἰς Ναύπλιον· Ἄργεῖοι γὰρ τὸ ἀνέκαθεν ἡμεῖς· καὶ μετὰ Ἰωάννην Εὐστάθιος, ὁ ἐμὸς πάππος, εἶτα πατὴρ Ἰωάννης ὁ ἐμὸς καὶ ἐγὼ σὺν Θεῷ ἔχων ἀδελφὸν ἓνα καὶ ἀδελφὰς δύο».⁵

1. Περὶ τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλά πρβλ. Legrand Notice κλ. σελ. 6 ἔ. καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων ἔργων. Ὁ Ἰωάννης οὗτος ἐγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ κατὰ τὸ 1498, ὁ Κρούσιος τουλάχιστον λέγει «Anno 1578 forte octogenarius fuit» (Τουρκ.σελ. 491).

2. Τουρκογρ. σελ. 259 ἐνθα καὶ ἐπιτάφιος εἰς ταύτην.

3. Τουρκογρ. σελ. 222, 341 καὶ 430.

4. Τουρκογρ. σελ. 491 ἐνθα σημειοῦται ὅτι ὁ Θεοδόσιος τῷ 1577 ἦτο 33 ἐτῶν.

5. Σελ. 92. Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι ἐν τῇ Τουρκογραικίᾳ σελ. 92 ὁ Μιχαήλ καλεῖται οὐχὶ Σιγομαλάς ἀλλὰ Καγομαλάς, τοῦτο δὲ παρέσυρε πλείστους τῶν νεωτέρων, τῶν περὶ τοὺς Ζυγομαλάδες ἀσχοληθέντων, νὰ καλῶσι τὸν Μιχαήλ Καγομαλᾶν ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Σαγομαλάς. Πρῶτος ὁ Legrand παρετήρησε καὶ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ὄνομα Μιχαήλ Καγομαλάς ἐν σελ. 92 τῆς Τουρκογραικίας προήλθεν ἐκ τυπογραφικοῦ σφάλματος ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Σαγομαλάς (Legrand Notice κλ. σελ. 5). Ἄξιον ἐπίσης σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι καὶ ἀλλαγῆ ὁ Θεοδόσιος παράγει τὸ Ζυγομαλάς ἐκ τοῦ ζυγοστατεῖν (Τουρκογρ. σελ. 448) «Καμοὶ διὰ τὸ μάλα ὀμαλῶς μοι ζυγῆναι δικαίως Ζυγομαλάς κεκλημένος». Τὰ ὀνόματα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Θεοδοσίου γνωρίζομεν ἐκ τῆς Τουρκογραικίας, εἴ ἢ λαμβάνομεν καὶ τινὰς περὶ αὐτῶν πληροφορίας. Τὰ ὀνόματα τού-

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ὁ ἀρχαιότερος τῶν Ζυγομαλάδων, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν, ὁ Μιχαήλ, εἶχεν υἱὸν τὸν Ἰωάννην, ὅστις καταλιπὼν τὸ Ἄργος ἐγκατεστάθη ἐν Ναυπλίῳ. Ὁ Ἰωάννης εὖτος εἶχεν υἱὸν τὸν Εὐστάθιον. ὅστις εἶχεν υἱὸν τὸν Ἰωάννην, τὸν πατέρα τοῦ Θεοδοσίου¹.

Ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδοσίου Ἰωάννης γεννηθεὶς ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1498 διήκουσεν ἐν τῇ γενεθλίῳ αὐτοῦ πόλει τὰ ἐγκύκλια μαθήματα² σχὼν ὡς διδασκάλους τὸν Ἀρσένιον Ἀποστόλιον ἀρχιεπίσκοπον Μονεμβασίας³ καὶ τὸν Ἰωάννην Φορέστον, ὅστις ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν λατινικὴν.⁴ Καὶ ἄλλου δὲ τινος διδασκάλου, οὗτινος δυστυχῶς ἀγνοοῦμεν τὸ ὄνομα, ἐπὶ δύο καὶ ἐπέκεινα ἔτη εἶχεν ἀκροασθῆ ἐν Ναυπλίῳ, ὡς ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης ἀναφέρει ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφέντι βίῳ τοῦ Σταυρακίου Μαλαξοῦ⁵. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων αὐτοῦ σπουδῶν μετέβη πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ εἰς Πάδουαν, ὡς ὁ Κρούσιος ἀναφέρει ἐν τῇ «Τουρκογραφικῇ» (σελ. 205). Ἐπὶ πόσα ἔτη ἔμεινε σπουδάζων ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τότε καθόλου μετέβη εἰς αὐτὴν δὲν γνωρίζομεν.

Ἡ εἶδησις τοῦ Legrand ὅτι ὁ Ἰωάννης ἦτο ἱερεὺς χειροτονηθεὶς

τῶν ἦσαν Σταμάτιος, ὅστις ἐγένετο νοτάριος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου (Τουρκογρ. 223 καὶ 275) Ἄννα νυμφευθεῖσα τῷ 1555 ἐν Ναυπλίῳ τὸν Μιχαὴλ Παυλιώτην (Τουρκογρ. σελ. 324) καὶ Μαρία νυμφευθεῖσα ῥάπτῃν τινὰ καλούμενον Ἀδάμην καὶ διαμένοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει (Τουρκογρ. σελ. 22³ καὶ 324).

1. Ὁ Β. Α. Μυστακίδης ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ «Ὀκτὼ κεφάλαια ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν σχολείων κατὰ τὸν ΙΗ καὶ ΙΘ' αἰῶνα», τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ τεσσαρακονταετηρίδι τῆς καθηγεσίας Κ. Σ. Κόντου (σ. 390—407) ἀναφέρει ἐπὶ τῇ βάσει χαρτῶνος κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τῶν ἀρχείων τῆς Νυρεμβέργης σημειωθέντος ἤδη ὑπὸ τοῦ de Murr (Memorabilia bibl. publ. Nomb. τομ. 2 σ. 55) «Θεόδωρον Ζυγομαλᾶν πρωτέδικον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας» ἄγνωστον ἡμῖν ἄλλοθεν.

2. Türk. Tag, σελ. 274 πρβλ. καὶ 304.

3. Ἐν τῇ σχολῇ τοῦ ὁποίου εἶχεν ὡς συμμαθητὴν τὸν Φραγκίσκον Πόρτον (Τουρκογρ. σελ. 520. πρβλ. καὶ Türk Tag. σελ. 304).

4. Πρβλ. τὴν ἐπιτομὴν τῆς καθ' Ἑλληνας γραμματικῆς τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλά, ἔνθα ἐν τῇ προτασσομένη ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰωάννην Φορέστον λέγει «καὶ μαθήμασι με λατινικοῖς ἐκθρέψας» (Legrand Notice σελ. 116).

5. Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Legrand (Notice κλπ. σελ. 95 ἔ. πρβλ. τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ ἀγνώστου διδουκάλου σελ. 105 ἔ.)

πρό τοῦ 1530, διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπιθυμῶν νὰ καθέξη τὴν ἐφημερίαν τοῦ ἀγίου Γεωργίου ἐν Βενετία γράφει πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Νερούλην, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ συνεργήσῃ εἰς τοῦτο, οὗτος δ' ἀπαντῶν πληροφορεῖ αὐτὸν ὅτι δύναται δοκιμαστικῶς νὰ καταλάβῃ τὴν αἰτηθεῖσαν θέσιν ἐπὶ ἓν ἔτος¹, εἶνε σφαλερὰ στηριζομένη ἀτέπως ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Legrand δημοσιευθείσης ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Νερούλη² τῆς ἀπευθυνομένης, ὡς φαίνεται, οὐχὶ πρὸς τὸν Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν, ἀλλὰ πρὸς τινὰ Ἰωάννην ἱερέα ἄγνωστον ἡμῖν³. Ἡ εἰδησις τοῦ Γερλαχίου ὅτι ὁ Ἰωάννης μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του Γρατζιόζας, συμβάντα τῷ 1574, ἐσκέπετο νὰ συνάψῃ δεῦτερον γάμον⁴ εἶνε ἀρχοῦσα νὰ ἀνατρέψῃ τὴν γνώμην τοῦ Legrand, ὅτι ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλάς ἦτο ἱερεὺς.

Ὅτε οἱ Ἐνετοὶ ἀπεφάσισαν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν τοῦ Ναυπλίου εἰς τοὺς Τούρκους κατὰ τὸ 1540 ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλάς δὲν ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν, ὡς οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν αὐτῇ, ἢ καὶ ἐὰν ἐγκατέλιπε ταύτην, τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ τινὰ μόνον χρό-

1. Legrand Notice κλπ. σελ. 8.

2. Legrand Notice κλπ. σελ. 87. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Νερούλη ἐγγράφη «Ἀπὸ Βενετίας φιλ' μηνὸς Αὐγούστου θ'».

3. Πρῶτος ὁ Παράνικας παρετήρησεν ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλάς, ὡς δύναται τις νὰ εἰκόσῃ ἐκ τῆς Τουρκογραφικῆς, δὲν ἦτο ἱερεὺς καὶ ἐπομένως ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Νερούλη ἀπευθύνεται προφανῶς πρὸς τινὰ ἱερέα Ἰωάννην ἄγνωστον ἡμῖν (Περιοδ. τοῦ ἐν Κων)πόλει ἑλλ. φιλ. συλλ. τομ. 25 σελ. 66). Ἐπειτα ὁ Χρ. Παπαδόπουλος ἐν διατριβῇ αὐτοῦ δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ Βυζαντιδῇ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Υπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλάς ἱερεὺς ;» (Βυζαν. τομ. Β' τευχ. Γ·Δ σελ. 414 ἐ.) ἀπέδειξε διὰ πειστικωτάτων ἐπιχειρημάτων ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλάς δὲν ἦτο ἱερεὺς.

4. Turk. Tag. σελ. 323. Τῇ 19 Μαρτίου 1577 δηλαδὴ ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλά Σταμάτιος παραπονούμενος λέγει εἰς τὸν Γερλάχιον ὅτι ὁ πατὴρ του «woil itzunder erst ein junges Weid nehmen». κρηβ. καὶ Χρ. Παπαδοπούλου ἐν. ἀν. σελ. 418. Ἐν τούτοις ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι ὁ Γερλάχιος ἀναφέρει εἰς τὸ Τουρκικὸν αὐτοῦ Ἡμερολόγιον ὅτι κατὰ τὸ γέμα τὸ δοθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τῇ 24 Ἀπριλίου τοῦ 1576 τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, εἰς τὸ παρευρέθη καὶ αὐτὸς «ὁ ρήτωρ (ὁ Ἰωάννης δηλαδὴ Ζυγομαλάς) εἶπε τὴν ἐπιτραπέζιον εὐλογίαν καὶ ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῶν φαγητῶν» (Türk Tag. σελ. 182), ὅπερ ὁμως καὶ λαϊκῶς ἠδύνατο νὰ κάμῃ.

γεν. 1 Τῷ 1546 πιθανῶς εὗρισκομεν αὐτὸν ἐν Ἰταλίᾳ. Ὅτε δηλαδὴ ὁ μητροπολίτης Καισαρείας ἐπιφορτισμένος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τοῦ δευτέρου νὰ κάμῃ ἐξαρχικὴν περιοδεῖαν ἐπεξέτεινε τὴν περιοδεῖαν αὐτοῦ μέχρι τῆς Ἰταλίας, συνήνητησεν ἐν Ἀγκῶνι τὸν Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν, ὃν γνωρίζοντα τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς διερμηνέα. Ὁ Μητροφάνης οὗτος γράφει πιθανῶς τῷ 1546 πρὸς τὸν Διονύσιον καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν, ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλᾶς εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Ἱερεμίου τὸν τίτλον τοῦ νοταρίου Ναυπλίου, ἔπειτα δ' ἐδέθη οὗτος εἴτε ὑπὸ τοῦ πατριάρχου εἴτε ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ναυπλίου εἰς τινα ἱερέα Ἰωάννην Γαβαλᾶν, νὰ ἀφαιρεθῇ ὁ τίτλος οὗτος ἀπὸ τοῦ Γαβαλᾶ, ἀνικάνου ὄντος, καὶ νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν, ἄξιον ὄντα τοῦ τίτλου τούτου καὶ ἐτι μεγαλειτέρου, ἀφοῦ μάλιστα οὗτος μετὰ μεγάλου ζήλου καὶ αὐταπαρνήσεως ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, παραμελῶν τὰ ἴδια καὶ ἀφηγῶν τοὺς κινδύνους.²

Κατὰ τὸ 1549 εὗρισκομεν τὸν Ἰωάννην διαμένοντα ἐν Ναυπλίῳ καὶ σκοπεύοντα μὲν νὰ μεταθῇ εἰς Ζακύνθον, τὴν ὁποίαν καὶ πρότερον εἶχεν ἐπισκεφθῆ, ἀναβαλόντα ἔμως τὸ ταξίδιον τοῦτο ἕνεκα προσκλήσεως γενομένης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις «ἐπιστείας ἅπασι τοῖς ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην μεγάλην ἐκκλησίαν τελούσιν ἀρχιερεῦσι πανιερωτάτοις καὶ θεοφιλεστάτοις ὡς ἀπαξάπαντας αὐτοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους εἰς τὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων ἀνελθεῖν καὶ συναχθῆναι ἀπαραιτήτως συνόδου χάριν, δι' ἧς ἐλίγομεν νεωστὶ ἀναφυέντα σκάνδαλα, ἔγραψε καὶ ἡμῖν τοῖς ταπεινοῖς, πρόφασιν καὶ πάλιν ἄλλην

1. Πρὸβλ. τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλᾶ πρὸς τὸν σακελλάριον τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐκκλησίας, τὴν γραφεῖσαν «ἀπὸ Ναυπλίου Σεπτεμβρίου ε' αἰμθ» καὶ δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Legrand (Notice κλ. σελ. 91 ἑ.) καὶ τὴν ἀπάντησιν εἰς ταύτην τοῦ Ἀλεξάνδρου Νερούλη (ἐν. ἀν. σελ. 93). Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Ἰωάννης πρὸ τοῦ 1549 εἶχε διαμίνειν ἐν Ζακύνθῳ ἔνθα πλείστους εἶχε γνωρίσει καὶ πρὸς πολλοὺς συνδεθῆ διὰ στενῆς φιλίας. Ἐκ δὲ τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Γεργαχίου γίνεται δῆλον ὅτι τοῖς εἶχε ἐλθεῖ εἰς τὰς Ἀθήνας (σελ. 161).

2. Τουρκογρ. σ. 288—289. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη φέρει χρονολογίαν «12 Μαΐου» πιθανώτατα τοῦ 1546.

παραίτηται ἀποσεισαμένοις συμπορευθῆναι καὶ τῇ ρηθείᾳ ἀναγκαιοτάτῃ συμπαραίτων συνόδου.¹

Ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλάς ἔνεκα τῆς προσκλήσεως ταύτης μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετέβη ὁ Ἰωάννης εἰς Ἀδριανούπολιν, ἔνθα ἔμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον καὶ ἐδίδασκεν ἐν τῇ σχολῇ ταύτης, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀδριανουπόλεως Ἰωάσαφ πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει διαμένοντα Ζυγομαλᾶν, δι' ἧς παραινεῖ αὐτὸν νὰ ἐπιβλέπη καὶ φροντίζη περὶ τοῦ σχολείου.² Ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπανήλθε πάλιν εἰς Κων(σταντι)πολιν ὁ Ἰωάννης. ἔνθα ἔμεινεν ἀπὸ τοῦ 1551. Ἐν ἐπιστολῇ σταλείσῃ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλά τῷ Ἰακώβῳ Ἀνδρέου³ καὶ γραφείσῃ «ἀπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντίνῳ πατριαρχείου, μαῦτου ιε' αφοστ'» γράφει ὁ Ζυγομαλάς «Θεὸν μαρτυρούμενος τὴν αὐτοαλήθειαν καὶ τῇ σῇ γνωρίζων τιμιότητι ὡς ὑπὲρ τὰ εἴκοσι πέντε ἤδη ἔτη γνωστός εἰμι, καὶ οὐ μόνον γνωστός ἀλλὰ καὶ πιστὸς δοῦλος τῆς ἱερᾶς καὶ θείας τοῦ θεοφρουρήτου καὶ σεβαστοῦ καίσαρος μεγαλειότητος Μαξιμιλιανοῦ». ⁴ Ἀπὸ τοῦ 1551 λοιπὸν (1576-25)

1. Πρβλ. ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλά πρὸς τὸν σακελλάριον τῆς μητροπόλεως Ζακύνθου δημοσιευθεῖσαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Legrand ἐν Notice σ. 91 ἔ. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη φέρει χρονολογίαν «Σεπτεμβρίου ε' αἰμθ'» πρβλ. ἔτι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Νερούλη πρὸς τὸν Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν προτρέποντος τὸν Ἰωάννην νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη γραφεῖσα «Ἐκ Ζακύνθου πυανεψιῶνος νομηγία αἰμθ'» ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Legrand (ἐν. ἀν. σ. 93).

2. Τουρκογρ. σελ. 336. Ὁ Κωνσταντῖος καταλέγει μεταξὺ τῶν μαθητῶν τοῦ Ζυγομαλά καὶ τὸν Ἰωάσαφ (Περὶ πατρ. σχολ. ἐν τοῖς συγγ. ἔλ. σ. 348). Πιθανῶς ἐχηρημάτιος μαθητῆς τοῦ Ἰωάννου εἴτε ἐν Ναυπλίῳ κατὰ τὸ 1543 εἴτε ὅπου πιθανώτερον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὡς δηλαδὴ ὁ Ἰερεμίας ὁ Τρανὸς παρευρίσκατο ἐνίοτε εἰς τὰ μαθήματα τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς, οὕτω, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ Ἰωάσαφ, ὡς μὴν ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Legrand (Notice κλ. σ. 14).

3. Ἡ ἐπιστολὴ εὑρίσκει ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Στουτγάρδης (κῶδ. ιστ. 552) ἐδημοσιεύθη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Legrand ἐν Notice κλ. σελ. 117 ἔ.

4. Τουρκογρ. σελ. 92 πρβλ. καὶ Gerlach Turk. Tag. σελ. 270. Ἐκ τῆς Τουρκογραικίας πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλάς καί φκει μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς οἰκίαν τριώροφον πλησίον τοῦ πατριαρχείου κειμένην (σελ. 190), ἔμεινεν ὅμως καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Χρυσοπηγῆς (σελ. 507), ὅπου πιθανῶς θὰ ἐγένετο μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του Γρατζιόζα, συμβάντα τῷ 1574 (Τουρκογρ. σελ. 259, 223 καὶ 491).

~~εὕρισκετο ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλάς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκεῖ ἔμεινε μόνος ὁ Ζυγομαλάς μέχρι τοῦ 1555, ὅτε ἐγκατέστη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ, ὡς ὁ Θεοδοσίος Ζυγομαλάς ἀναφέρει ἐν τινι πρὸς τὸν Κρούσιον ἐπιστολῇ, γραφείσῃ τῇ 7 Ἀπριλίου 1581 «μετοικήσαντες αὐθις ἀπὸ Ναυπλίου πρὸ κοτ' ἐτῶν ἐνταῦθα, αἰτίου ὄντος καὶ ἀξιώσαντος τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου ποτὲ κυροῦ Ἰωάσαφ τῶν μαθημάτων ἕνεκα, ἵνα μεταδῶ ταῦτα· οὐδεὶς γάρ ἦν σχεδὸν τότε ὁ διδάσκων γράμματα· καὶ ἐδίδασκε τὴν Ἑλλήνων φωνὴν καὶ τέχνην εἰς μαθητὰς ἰε', ἐξ ὧν εἰσιν οἱ πλείους».¹~~

Κατὰ ταῦτα τῷ 1555 ἐγκατεστάθη καὶ ὁ μικρὸς Θεοδοσίος μόλις τότε 11 ἐτῶν² μετὰ τῶν γονέων του ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Θεοδοσίος, ὡς ὁ ἴδιος γράφει πρὸς τὸν Κρούσιον³, δὲν ἠδυνήθη νὰ σπουδάσῃ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἠγγόει δὲ τελείως τὴν λατινικὴν. Ἐν τούτοις ἔστρεφεν, ὡς φαίνεται, ὅλην αὐτοῦ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας καὶ καθόλου βιβλίων ἐκκλησιαστικῶν, αἱ δὲ γνώσεις, ἅς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τούτων ἀπεκόμισε, ἀπέδειξαν αὐτὸν ὠφελιμώτατον εἰς τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ὅπερ

1. Κατὰ ταῦτα ὀρθῆ εἶνε ἡ γνώμη τοῦ Παρανίκα, τοῦ δεχομένου τὴν μετάβασιν τοῦ Ἰωάννου εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ 1551 καὶ ὀρθαὶ καὶ ἰσχυραὶ αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Γεδεών τοῦ δεχομένου ὅτι ὁ Ἰωάννης μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ 1555.

Ὁ Γεργάχιος ἀναφέρει ἐν τῷ τουρκικῷ αὐτοῦ ἡμερολογίῳ ὅτι ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλάς ἔλεγεν αὐτῷ, ὅτι ὁ Ἰωάσαφ τὸν ἔπεισε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ Ναύπλιον. Οὗτος ἐν Ναυπλίῳ εὕρισκόμενος προέτεινε αὐτῷ μισθὸν ἐτήσιον 300 δουκάτων ἵνα ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τούτου ἕνεκα ἐμπιστευθεὶς τὰ ὑπάρχοντά του ἐν Ναυπλίῳ εἰς τὸν γαμβρὸν του κατὰ συμβουλήν τοῦ πατριάρχου ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (σελ. 270). Πρὸκειται προφανῶς περὶ τῆς θυγατρὸς του Ἀννης τῆς νυμφευθείσης τῷ 1555 ἐν Ναυπλίῳ τὸν Μ. Χαὴλ Παυλιώτην (Τουρκογρ. σελ. 324). Κατὰ τὰ ἐνταῦθα ἀναφερόμενα ὁ Ἰωάσαφ ἔδωκε τῷ Ἰωάννῃ Ζυγομαλάῳ κατὰ τὴν ἐσχόλην ταύτην, τῷ 1555 τὸν τίτλον τοῦ ῥήτορος καὶ γραμματέως (Secretarius) τῆς μεγάλης ἐκκλησίας (Türk. Tag. σελ. 270). Τῇ 24 τέλος Ἀπριλίου τοῦ 1576 σημειοῖ ὁ Γεργάχιος ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του (σελ. 183) ὅτι ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλάς ἀνέφερεν εἰς αὐτὸν ὅτι κατὰ τὸ Πάσχι ὁ πατριάρχης κατέστησεν αὐτὸν «μέγαν ἐρμηνευτὴν τῶν ὁρίων Γραφῶν».

2. Ἀφοῦ ἐγεννήθη τῷ 1544.

3. Τουρκογρ. σελ. 431. Τὴν πρὸς τὰ γράμματα ἐπιθυμίαν τοῦ Θεοδοσίου δεικνύει πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ἡ προθυμία, ἣν, ὡς ἔγραψε πρὸς τὸν Κρούσιον, εἶχεν, ἕαν ἐξεύρισκε τὰ μέσα, νὰ μάθῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν.

κατέστησεν αὐτὸν νοτάριον καὶ ἔπειτα πρωτονοτάριον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. Πότε ἀκριβῶς ἀπέκτησε τὰ ἀξιώματα ταῦτα ὁ Θεοδόσιος δὲν γνωρίζομεν, πάντως ἔμως πρὸ τοῦ 1563 ἦτο νοτάριος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας.¹

Κατὰ τὸ 1576 ἀπεστάλη ὁ Θεοδόσιος μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κύρ Σαββατιανοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πρὸς εἰσπραξίν τῶν πατριαρχικῶν δικαιωμάτων καὶ ζητειῶν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐξέδωκεν ὁ Ἱερεμίας ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς τῶν μερῶν, εἰς ἃ οὗτοι θὰ μετέβαινον ἐξαρχικῶς, συνιστῶν αὐτοῖς καὶ προτρέπων εἰς ἀπόδοσιν τῶν ὑφειλομένων. Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη φέρουσα χρονολογίαν «Ἐν ἔτει ζπ' ἐν μηνί Σεπτεμβρίῳ Ἰνδ. ε'» σώζεται ἐν τῷ κώδικι Μβ 37 τῆς βιβλιοθήκης τῆς Τυβίγγης (φυλ. 7—9) καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Legrand². Πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς πατριαρχικῆς ταύτης ἐντολῆς ἀνεχώρησεν ὁ Θεοδόσιος μετὰ τοῦ Σαββατιανοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 10 Ὀκτωβρίου τοῦ 1576 ὡς ὁ ἴδιος ἀναφέρει³, ἐπέστρεψε δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκτελέσας τὴν

1. Ἐν τέλει τοῦ κώδ. Vind. 64 hist. gr. ecci. περιέχοντος τὴν ἱστορίαν τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας τοῦ Συροπούλου καὶ γραφέντος ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Θεοδοσίου, ἀναγινώσκομεν «Ἀντεγράφη τὸ παρὸν βιβλίον ἐκ πρωτοτύπου παλαιοῦ διὰ χειρὸς ἐμοῦ Θεοδοσίου νοταρίου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ζσα' Ἰνδικτιῶνος ζ, μηνί φεβρουαρίῳ ζ' ἡμέρα δευτέρῃ. Τῷ συντελεσθῆ τῶν καλῶν θεῶ δόξα». Ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Ἑρμοδώρου «Ἰπὸ Χίου 1562 Σκιροφοριῶνος στ' Ἰσταμένου» γραφείῃ καὶ ἐκδοθείῃ ὑπὸ τοῦ Παρηνίκα (Φιλ. συλλ. Κωνσταν. τομ. 11 σελ. 40) ἀναγινώσκομεν «ἦν ὁ Θεοδόσιος ἀναγινωσκέτω αὐτὸς καὶ τοὺς ἄλλους διδασκέτω». Κατὰ ταῦτα τῷ 1562 ἠδύνατο ὁ Θεοδόσιος νὰ διδάτῃ ὡν δέκα ὁμιλίαι ἕως ὁμοῦ ὁ Δεστούνης πατριάρχει. Ὁ Δεστούνης περιορίζει τὸν χρόνον τοῦ διορισμοῦ τοῦ Θεοδοσίου ὡς νοταρίου ἀπὸ τῆς 6 Ἰουνίου 1562 μέχρι τῆς 7 Φεβρουαρίου 1563. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κρουσίου τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τοῦ Θεοδοσίου ἀνῆρχετο εἰς 200 δουκάτα ἢ 300 τάληρα (Τουρκογρ. σελ. 491). Ὁ Γερλάχιος ἀναφέρει ἐν τῷ τουρκικῷ αὐτοῦ ἡμερολογίῳ (σελ. 188) ὅτι ὁ Θεοδόσιος λαμβάνει ἐκ μερῶν τοῦ πατριάρχου οὐχὶ περισσότερα τῶν 2000 ἀσπρων (50 τάληρα) καὶ ὅτι εἰσπράττει ἔτι καὶ 2000 ἀσπρα περίπου ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς χειρογράφων.

2. Notice κλ. σελ. 121—122.

3. Legrand Notice σελ. 123 καὶ 134. Πρὸβλ. Γερλαχίου Turk Tag. ἐνθα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 28 Αὐγούστου 1576 (σελ. 249) ἀναφέρεται ὅτι ὁ Θεοδόσιος εἶπεν εἰς τὸν Γερλάχιον ὅτι ἐντὸς ὁ ἡμερῶν θὰ μεταβῇ εἰς τὰς νήσους καὶ τὴν

ἀνατεθείσαν αὐτῷ ἐντολήν περι τὰ μέσα Ὀκτωβρίου τοῦ 1577. Ἐπομένως ἡ ἐξαρχικὴ αὐτῆ ἀποστολὴ τοῦ Θεοδοσίου διήρκει ἐν ἑτῶς καὶ τινὰς ἡμέρας. Πρὸ τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναχωρήσεώς του λέγει αὐτὸς ὁ Θεοδόσιος «ὁ τὰ πάντα σοφὸς καὶ αἰδέσιμος κύριος Στέφανος ὁ Γερλάχιος, ὁ ἐκκλησιαστής, ἠξίωσέ με ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔτι διατρύθοντα, φιλικῶς τε ἔχοντα καὶ γνησίως μετ' αὐτοῦ, ὡς ἀνδρὸς σπουδαίου καὶ ἀρεταῖς κεκοσμημένου, ἐν' ἐντυγχάνων κατὰ πάροδον χωρίοις καὶ πόλεσιν ἐξέχοις καὶ πολυφύμοις, μὴ χαλεπὸν μοι ἦ αὐτεπάρεργον καταγράψειν τὸν ὄνομαστί ἀριθμὸν, ἀλλὰ τε λόγου ἄξια, ἐκκλησιαστικὰ ἐν αὐταῖς εὔσας, πλῆθος χριστιανῶν, κληρικῶν, ἐνόματα βιβλίων παλαιῶν, ἱστορικῶν, φιλοσόφων, θεολόγων καὶ ἄλλων πρὸς δὲ διεγείραι με τοὺς ἱερωτάτους ἀρχιερεῖς σημεῖωσασθαι ἰδίᾳ χειρὶ τὰ αὐτῶν ὀνόματα' καὶ ταύτην τὴν ἐντολήν μνημόσυνον ἐδοιπορικῶν δέδωκέ μοι τῶν χαριεστάτων αὐτῷ κρίναι τὴν τούτων ἐκπλήρωσιν». Τὴν παράκλησιν ταύτην τοῦ Γερλαχίου ἐξεπλήρωσεν ὁ Θεοδόσιος. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφρόντισε νὰ συναθροίσῃ τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἀρχιερέων¹, ἔπειτα δὲ νὰ συντάξῃ περιγραφὴν τῆς περιουσίας αὐτοῦ ἀποτεταγμένην πρὸς τὸν Γερλάχιον καὶ σωζομένην ἐν κώδικι Τυβίγγης Μβ 37 φυλ. 19 καὶ ἐξῆς². Ἰσως δὲ καὶ τὴν περιγραφὴν,³ τὴν εὐρισκομένην ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι φυλ. 256—266 καὶ τὰ περι ὄρους Σινᾶ καὶ Ἄθωνος⁴ τὰ εὐρισκόμενα ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι φυλ. 13α—186. Ἰσχυρῆ τῆς περιουσίας ταύτης τοῦ Θεοδοσίου διετήρησεν ἡμῖν καὶ ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 57 κώδιξ τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας ἐν τῇ νήσῳ Ἄνδρω κατὰ τὸν κατάλογον τοῦ Μηλια-

Ἄσιαν πρὸς ζητείαν, ὑπὸ δὲ ἡμερομηνίαν 5 Ὀκτωβρίου 1576 (σελ. 251) ὅτι ὁ Θεοδόσιος εἰδείξεν εἰς τὸν Γερλάχιον τὸ πρὸς τοὺς μητροπολίτας τῶν νήσων καὶ τῆς Ἄσιας πατριαρχικὸν ἔγγραφον, δι' οὗ ἀπεστέλλετο «νομοφύλαξ ἔξαρχος».

1. Gerlach Turk Tag. σελ. 393. Ὁ Γερλάχιος ἀναφέρει τὴν 19 Ὀκτωβρίου 1577 ὅτι συνήντησε τὸν γέροντα Ζυγομαλᾶν (τὸν Ἰωάννην δηλ.) ὅστις εἶπεν αὐτῷ ὅτι ὁ υἱὸς του Θεοδοσίου ὁ ἀποσταλὴς ὡς ἔξαρχος τοῦ πατριαρχείου ἐπέστρεψε πρὸ δύο ἡμερῶν (vor 2 Tagen).

2. Προβλ. Legrand Notice σελ. 134 ε.

3. Προβλ. Κωδ. Τυβ. Μβ 37 φυλ. 10α-11β καὶ Legrand Notice σελ. 123-124.

4. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Legrand ἐν Notice κλπ. σελ. 123-132.

5. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Legrand ἐν. ἀν. σελ. 133-134.

6. Δημοσιεῖονται ὑπ' ἐμοῦ ἐν τέλει τῆς διατριβῆς ταύτης.

ράκη. Ὁ κώδιξ αὗτος, ὅστις κατὰ τὸν κατάλογον τοῦ Λάμπρου φέρεται ὡς ἀριθμὸν 20, ἀπαρτίζεται ἐκ φύλλων 143 καὶ ἐγράφη κατὰ τὸν 16 αἰῶνα. Ἐν φύλλῳ 1426 τοῦ κώδικος τούτου, περιέχοντος νομοκάνονα, εὐρίσκομεν ἰδιόγραφον σημείωσιν τοῦ Θεοδοσίου γράφοντος μεταξύ ἄλλων «Καὶ ἐγὼ Θεοδοσίος, πρωτονοτάριος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐξαρχικῶς τὰς νήσους διερχόμενος ἔβθασα ἔλθειν εἰς προσκύνησιν τῆς θείας ταύτης μονῆς, τῆς μονῆς τῆς Παναγίας μου, τῆς λεγομένης Ἁγίας, καὶ ταῦτα πιστωθεὶς ἐσημειώσαμην μνήμης ἕνεκα κατὰ τὸ ζοε' ἔτος μηνὸς μαΐου ἰνδικτιῶνος ε'». ¹

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Θεοδοσίου εἰς Κωνσταντινούπολιν αἰπὸς πρὸς τὸν Γερλάχιον σχέσεις αὐτοῦ ἐγένοντο στενώτεραι ². Ὅτε δὲ αὐτὸς ἐγκατέλιπε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπιστρέφων εἰς Γερμανίαν τῇ 4 Ἰουνίου τοῦ 1578 ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου καὶ ἐτέραν τοῦ Θεοδοσίου πρὸς τὸν Κρούσιον καὶ τινα δῶρα πρὸς αὐτὸν πεμπόμενα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Θεοδοσίου ³. Τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου πρὸς τὸν Κρούσιον εὐρίσκομεν δημοσιευμένην ἐν τῇ Τουρκογραφικῇ (σελ. 456 ἑ.), τὴν δὲ τοῦ Θεοδοσίου, ἐν ἣ ἀναφέρονται καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Κρούσιον πεμπόμενα δῶρα, ἐν τῇ αὐτῇ (σελ. 466—468). Καὶ ἡ μὲν πρώτη φέρει χρονολογίαν 31 Μαΐου 1578, ἡ δὲ δευτέρα 1 Ἰουνίου 1578.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Στεφάνου Γερλαχίου ὁ Θεοδοσίος ὡς καὶ

1. Τὸ σημεῖωμα τοῦτο εὐρίσκομεν δημοσιευμένον ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας τοῦ Ἀντωνίου Μηλιαράκη (Ἐπιτομὴματα περιγραφικὰ τῶν Κυκλάδων νήσων κατὰ μέρος Ἄνδρος, Κέως σελ. 161 ἑ. πρβλ. ἰδίᾳ σελ. 182-183). Ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου τοῦ Μηλιαράκη ἔχει ἀναδημοσιεύσει τοῦτο ὁ Legrand (Notice κλπ. σελ. 136-137). Πρβλ. καὶ τὸν κατάλογον τῶν κωδικῶν τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας τοῦ Λάμπρου (Ἐπετ. Παρνασσοῦ ἔτος Β' 1898 σελ. 228).

2. Ὁ Γερλάχιος συνάδευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἱερεὺς τὸν προσβεβητὴν Δαβὶδ Ungnad. Εἰς Κωνσταντινούπολιν ἦλθε τῇ 6 Αὐγούστου 1578 (Turk Tag. σελ. 20 καὶ Τουρκογρ. σελ. 485) καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 4 Ἰουνίου 1578 ἐπιστρέψας εἰς Γερμανίαν (Turk Tag. σ. 505, Τουρκ. σελ. 509).

3 Πρβλ. ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Schmid κώδ. 7 ἐνθα ἡ ἀφιέρωσις «σοφοῖς ἀνδράσι» κλπ. ἔχει γραφῆ ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου (ἐν. ἀν. σ. 13) πρβλ. ἐτι κώδ. 37 σ. 77.

ὁ πατήρ του Ἰωάννης συνεδέθησαν φιλικῶς μετὰ τοῦ Σολομώντος Schweigger, τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Σιωπικοῦ καλουμένου, τοῦ ἑφημερίου τοῦ νέου πρεσβευτοῦ Joachim de Sinzendorff. Ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ Σιωπικοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου Ζυγομακά, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Θεοδοσίου, ὃν ὁ Σιωπικὸς καλεῖ «ἐνα τῶν πλέον καλῶν φίλων αὐτοῦ» ἦτο στενός. Ἀμφότεροι ἔχουσι γράψει εἰς τὸ λεύκωμα τοῦ Σιωπικοῦ¹, ὅτε δὲ ὁ Θεοδοσίος ἐνυμφεύθη, εἰς τὴν γάμον προσεκλήθη καὶ ὁ Σιωπικὸς, ὅστις μάλιστα παρέσχεν ἡμῖν ἀξιανάγνωστον περιγραφὴν τοῦ γάμου τούτου² καὶ ἀνήγγειλε πρῶτος τὸν γάμον τοῦτον εἰς τὸν Κρούσιον³. Ὁ Κρούσιος, ὡς ἦτο ἐπόμενον, συνεχάρη τὸν Θεοδοσίον δι' ἐπιστολῆς γραφείσης τῷ 1579 καὶ μικροῦ δώρου σταλέντος πρὸς τὴν σύζυγόν του⁴, ὁ δὲ Θεοδοσίος ἀπήντησεν εὐχαριστῶν δι' ἐπιστολῆς⁵ γραφείσης τῇ 24 Φεβρουαρίου 1580.

Ὁ γάμος τοῦ Θεοδοσίου ἐτελέσθη⁶ τῇ 2 Νοεμβρίου 1578, ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Εἰρήνη καὶ ἦτο θυγάτηρ τῆς Μόσχως καὶ τοῦ Γεωργίου⁷, ἦτο δὲ ἡλικίας 14 ἐτῶν⁸ ὅτε ἐνυμφεύθη καὶ 11 ἐτῶν ὅτε ἡρραβωνίσθη⁹. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου μετὰ τῆς Εἰρήνης ἀπέκτησεν ὁ Θεοδοσίος τὰ ἀκόλουθα τέκνα :

- 1) Φωτεινόν, γεννηθέντα τῷ 1582 καὶ γενόμενον νοτάριον τοῦ αἰκουμενικοῦ πατριαρχείου.
- 2) Χρυσόθεμιν, γεννηθεῖσαν τῷ 1585.
- 3) Συσάνναν, γεννηθεῖσαν τῷ 1590.
- 4) Ἰωάννην, γεννηθέντα τῷ 1593.

1. Πηθλ. Legrand Notice κλπ. σελ. 68.

2. Salomon Schweiggers Beschreibung der Reyss von Tübingen auss.... nach Wien., bis gen Constantinopel σελ. 87-88 (ἐν τῷ Reyssbuch des heil. Landes ander Theil 1609). Μετάφρασιν τῆς περιγραφῆς ταύτης εἰς τὴν γαλλικὴν παρέχει ἡμῖν ὁ Legrand ἐν Notice κλπ. σελ. 61 ἔ"

3. Κρούσιου Γερμανογραικία σελ. 231.

4. Κρούσιου Γερμανογραικία σελ. 232.

5. ἐν. ἀν.

6. Sal. Schweigger Beschreibung κλπ. σελ. 87.

7. Τουρκογρ. σελ. 322.

8. Γερμανογρ. σελ. 231.

9. Turk Tag. σελ. 454.

Τὰ ὀνόματα ταῦτα τῶν τέκνων τοῦ Θεοδοσίου ὡς καὶ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως αὐτῶν μανθάνομεν ἐξ ἀνακοινώσεως αὐτοῦ τοῦ Θεοδοσίου ἀποκειμένης ἐν τῇ κώδικι Τυβίγγης M h 466 τομ. VII σελ. 241 καὶ παραβάσεως χρονολογίαν 1597.

Φώτιος	15	} annorum
Χρυσόθεμις	12	
Σωσάννα	7	
Ἰωάννης	4	

Κατὰ τὴν 31 ἡμέρας Αὐγούστου τοῦ 1587 ἦλθεν εἰς τὴν Τυβίγγην μεταβαίνων εἰς Ρώμην ὁ Γαβριήλ μητροπολίτης Ἀχριδῶν ἀκολουθούμενος ὑπὸ τινος Θεοδώρου υἱοῦ τοῦ Γεωργίου. Παρὰ τοῦ Θεοδώρου τούτου καταγομένου ἐξ Ἄργους καὶ συγγενοῦς, ὡς ἔλεγε, τοῦ Ζυγομαλᾶ, ἔμαθεν ὁ Κρούσιος ὅτι ὁ Ζυγομαλᾶς εἶχεν ἤδη ἐκ τῆς Εἰρήνης τρία τέκνα, τὸν Κωνσταντῖνον, τὸν Ἀλέξανδρον καὶ «θυγατρίδιον ἀνώνυμον ἔτι διὰ τὸ μήπω βηπτισθῆνα:» 1. Ὁ Legrand ἀναφέρων τὴν εἰδήσιν ταύτην ἐκφράζει ἀμφιβολίαν τινὰ ὡς πρὸς αὐτήν², ἔπειτα ἡμέρας ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει τῶν τέκνων τοῦ Θεοδοσίου ἀναφέρει μεταξὺ τούτων καὶ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ Ἀλέξανδρον καὶ προσπαθῶν νὰ συμβιδάσῃ τὴν εἰδήσιν ταύτην³ πρὸς τὸν ἀνω μνημονευθέντα κατάλογον τοῦ Θεοδοσίου λέγει ὅτι πιθανῶς ὁ Κωνσταντῖνος καὶ Ἀλέξανδρος εἶχον ἀποθάνει, ὅτε ὁ Θεοδόσιος ἔστειλεν εἰς τὸν Κρούσιον τὸν κατάλογον τοῦτον, διὰ τοῦτο δὲ δὲν ἀναφέρει αὐτούς. Ἀλλὰ τὸ ψεῦδες τῆς εἰδήσεως τοῦ Θεοδώρου εἶνε φανερόν, ἄπορον δὲ πῶς δὲν παρατήρησε τοῦτο ὁ Legrand. Κατὰ τὰς εἰδήσεις δηλαδή αὐτοῦ τοῦ Θεοδοσίου, τῇ 1587, ὅτε εἶδεν τὰς πληροφορίας ταύτας ὁ Θεόδωρος τῇ Κρούσιῳ, εἶχε γεννηθῆ ὁ Φωτεινὸς καὶ ἡ Χρυσόθεμις, ὁ μὲν γεννηθεὶς τῇ 1582, ἡ δὲ τῇ 1585, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν. Κατὰ ταῦτα ψευδῶς μετέδωκε τὰ ἀφορῶντα τὰ τέκνα τοῦ Θεοδοσίου ὁ Θεόδωρος, διότι δὲν ἀνέφερε τὰ δύο τέκνα τοῦ Θεοδοσίου, τὸν Φωτεινὸν καὶ τὴν Χρυσόθεμιν.

¹ Ἄξιός μιν εἶνε ἐνταῦθα καὶ ὁ σύνδεσμος τοῦ Θεοδοσίου πρὸς

1. Κρούσιου Annales Suevicæ τομ. II σελ. 803.

2. Notice κλ. σελ. 72.

3. Notice κλ. σελ. 83.

τὸν Billerbeck καὶ τὸν Γεώργιον Dousa. Ὁ πρῶτος¹ ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Θεοδοσίου κατὰ τὸ 1582 ἐν τῇ πατριαρχείᾳ, ἔνθα ἠρώτησεν αὐτὸν περὶ τῆς στάσεως τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν. Αἱ ἀπαντήσεις τοῦ Θεοδοσίου ἐχρησίμευσαν αὐτῷ πρὸς καταρτισμὸν ἐκθέσεως, διαβιβασθείσης διὰ τῆς πρεσβείας εἰς Βιέννην. Ἡ ἐκθεσις αὕτη φέρουσα χρονολογίαν 15 Ἀπριλλίου 1580 ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Legrand². Πρὸς τὸν δεύτερον, τὸν Ὀλλανδὸν Γεώργιον Dousa, ὅστις τῷ 1597 εὑρίσκετο ἐν Κωνσταντινουπόλει, συνεδίθη στενωῶς ὁ Θεοδόσιος, ὅστις ἠσχολεῖτο καὶ περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν συλλογὴν ἐπιγραφῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Dousa ἀναφέρει ὅτι μέρος τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθεισῶν ἐπιγραφῶν προήρχετο ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Θεοδοσίου.³

Ὁ Θεοδόσιος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ νοταρίου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας πάντως πρὸ τοῦ 1563. Ἐν τῷ κώδικι Vind. 64, hist. gr. eccl. γραφέντι ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου⁴ ἀναγινώσκομεν ἐν τέλει «Ἀντεγράφη τὸ παρὸν βιβλίον ἐκ πρωτοτύπου παλαιοῦ διὰ χειρὸς ἐμοῦ Θεοδοσίου, νοταρίου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ζοα' Ἰνδικτιῶνος ζ', μηνὶ φεβρουαρίῳ ζ' ἡμέρᾳ δευτέρᾳ». Τὸν δὲ τοῦ πρωτοναρίου πρὸ τοῦ 1575. Τῇ 21 Ἰανουαρίου 1575 ὁ Μαρτίνος Κρούσιος, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης, ἐπιθυμῶν νὰ συ. δεθῇ δι' ἀλληλογραφίας πρὸς Ἑλληνας λογίους ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ρήτορα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Ἰωάννην Ζυγομαλάκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν πρωτονοτάριον, οὗτινος ἠγγόει τὸ ὄνομα. Αἱ δύο ἐπιστολαὶ αὗται ἐδημοσιεύθησαν ἐν Τουρκογραφικῇ.⁵ Τῷ 1600 τέλος ἔλαβεν ὁ Θεοδόσιος τὸν τίτλον τοῦ δικαιοφύλακος, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰ-

1. Πρβλ. Τουρκογρ. σελ. 233 καὶ Davidis Chytraci oratio de statu ecclesiarum hoc tempore in Craecia κλ. 1583 σελ. 69.

2. Notice κλ. σελ. 157—158.

3. Georgii Dousae de itinere suo Constantinopolitano epistola 1599 σελ. 80 καὶ 90.

4. Ὁ κώδις περιέχει τὴν ἱστορίαν τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας τοῦ Συροπούλου. Πρβλ. Παράρτημα φιλ. συλλ. Κωνσταντινουπόλεως σελ. 11 καὶ Legrand Notice κλ. σελ. 51.

5. Συλ. 259 καὶ 425, πρβλ. καὶ Γεδεών Χρον. πατρ. σ' α. ἐν Κων]πόλει 1884 σελ. 194.

κίωσμεν ἐξ ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Μάξιμον τὸν Μαργαρίτιον γραφείσης «Ἀπὸ τῆς Βυζαντιδος ἀχ' ἀπριλλίω μηνί», ἐν ἣ πρὸς τοὺς ἄλλοις γράφει «Θεοδόσιος πρωτονοτάριος καὶ νῦν δικαιοφύλαξ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας».¹

Ὀλίγον μετὰ τὸ 1581 φαίνεται ὅτι ὁ Θεοδόσιος ἔχασε τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, περὶ οὗ γνωρίζομεν ἀσφαλῶς ὅτι μέχρι τοῦ Μαρτίου 1581 ἔζη ἔτι. Ἐν ἐπιστολῇ δηλαδὴ γραφείσῃ τῇ 1 Μαρτίου 1581 ὑπὸ τοῦ Θεοδόσιου πρὸς τὸν Στέφανον Γερλάχιον λέγει ὁ Θεοδόσιος μετὰ ἄλλων «Ὁ πατήρ μου ἔτι ζῆ»². Μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οὐδὲν μανθάνομεν περὶ τοῦ Ἰωάννου, ἐκ τῆς σιωπῆς δὲ τυχύτης δυνάμεθα νὰ εικάσωμεν ὅτι ὁ Ἰωάννης ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἀφοῦ ἄλλως ἦτο ἤδη κατὰ τὸ 1581 ἔτῶν 83. Τὴν εἰκασίαν ταύτην προσπαθεῖ νὰ στηρίξῃ ἀσφαλῆστερον ὁ Legrand διὰ τοῦ ἀκολούθου συλλογισμοῦ, ὃν στηρίζει ἐπὶ τινος ἔργου τοῦ Ἀλεξάνδρου Φορτίου³ κατὰ τοῦ Θεοδόσιου Ζυγομαλά καὶ Μανουήλου τοῦ Τζετζεπᾶ⁴ τῶν κατηγορησάντων

1. Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει δημοσιευθῆ ὑπὸ Legrand ἐν Notice κλ. σελ. 168—170. Πρὸβλ. καὶ ἐγγραφον τοῦ 1604 περιωθὲν ἐν τῇ νομικῇ συναγωγῇ τοῦ Δοσιθέου καὶ φέρον ἐπιγραφὴν «Θεοδοσίου δικαιοφύλακος αἰτητικὸν συγχωρήσεως δι' οὗς ἐλάλησε λόγους, ὡς συμφέροντας» (Σάθα Μεσ. βιβλ. τομ. 3 σελ. 553). Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι ἐν τῷ Parisinus 2902 A ἐν φύλλῳ 13 β ἀναγινώσκομεν «Καὶ νῦν ἐγὼ Θεοδόσιος καὶ πρωτονοτάριος Ζυγομαλάς Ναύπλιος τὸ ἐμετάφερα εἰς ἀπλὴν καὶ σύντομον στράταν» κλ. καὶ ἐν φύλλῳ 26 α «Καὶ νῦν ἐγὼ Θεοδόσιος εἰς τὴν ἀπλὴν γλῶσσαν ἐν εἰσι σωτηρίῳ χιλιοστῶ ἑξακοσιοστῶ δεκάτῳ τετάτῳ».

2. Πρὸβλ. Legrand Notice κλ. σελ. 167.

3. Περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Φορτίου πρὸβλ. Πανδώραν τομ. 15 (1864—1885) σελ. 445 ἑ.

4. Τὸ ἔργον τοῦτο καλούμενον «Κωμωδιδιάλογος ὁ ἐπικληθεὶς φιλαλήθης» εὑρίσκειται ἐν τῷ πολυτίμῳ κώδικι, τῷ ἰδιογράφῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἰέρακος, τῷ ἀνήκοντι εἰς τὸν Σοφ. Οἰκονόμον (πρὸβλ. Ν. Σάθα Βιογραφικὸν σχεδιάσμα περὶ τοῦ πατριαρχοῦ Ἰερεμίου Β σελ. 136 ἐνθα καὶ περιγραφὴ τοῦ κώδικος καὶ Ν. Σάθα Νεοελ. φυλ. σελ. 141 ἐνθα ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ἔργου). Ἐν φύλλῳ 50 β τοῦ χειρογράφου τοῦ Οἰκονόμου, ὅπερ ἔχει νῦν ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου (χειρογ. ὡπ' ἀριθμ. 1474) εὑρίσκομεν τὴν ἐπιγραφὴν μόνον τοῦ ἔργου, ἔπειτα καὶ τοῦ διαλόγου πρόσωπα, ἅτινα εἶνε «Πατριαρχεῖον. Βουβών. Ἰερόθεος. Θεοδόσιος. Μανουήλος», καὶ μετὰ ταῦτα 22 μόνον στίχους, τοῦ λοιποῦ ἔργου μὴ γραφέντος.

τὸν Γεώργιον τὸν Αἰτωλόν. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἔργου τούτου, ἔνθα ὁ Θεοδοσίος καλεῖται πατραλοῖας καὶ μητραλοῖας «τοῦ τε πατραλοίου καὶ μητραλοίου Θεοδοσίου Ζυγομαλά» ἐξάγει ὁ Legrand λίαν ὀρθῶς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἰωάννης εἶχεν ἀποθάνει πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου τούτου, διότι ἄλλως ὁ συγγραφεὺς τούτου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καλῆ τὸν Θεοδοσίον πατραλοῖαν. Ἐκ τοῦ ὅτι δὲ τὸ ἔργον ἐγράφη πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Γεωργίου τοῦ Αἰτωλοῦ, ὅστις ὡς γνωρίζομεν ἄλλοθεν ἀπέθανε τῷ 1580, συμπεραίνει ὁ Legrand ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο θὰ ἐγράφη τὸ πολὺ τῷ 1580 καὶ ὅτι ἐπομένως ὁ Ἰωάννης θὰ ἀπέθανε κατὰ τὸ 1580. Ἄλλ' ὁ συλλογισμὸς εὗτος τοῦ Legrand δὲν εἶνε ὀρθός, διότι οὐδὲν ἀναγκάζει ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ λεγομένων νὰ συμπεράνωμεν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγγραφῆς ἐξῆ ὁ Γεώργιος ὁ Αἰτωλός, τὸναντίον μάλιστα ἢ ἐκφρασις «οἱ ποτε φθόνου βληθέντες καὶ τὸν ἐξ Αἰτωλίας γραψάμενοι Γεώργιον κατεψεύσαντο ἐκείνου ἀτεχνῶς» πείθει ἡμᾶς ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἐγράφη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γεωργίου τοῦ Αἰτωλοῦ. Κατὰ ταῦτα ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἔργου ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Θεοδοσίος Ζυγομαλάς καὶ ὁ Μανουήλος Τζετζεπάς «κατεψεύσαντο τοῦ Γεωργίου» πρὸ τοῦ 1580, ζῶντος ἔτι τοῦ Γεωργίου, ἢ δ' ἀναίρεσις ἐγένετο μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου. Ἐκ τούτου ὁμοῦ οὐδὲν ἀσφαλὲς ἐξάγεται περὶ τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλά. Κατὰ ταῦτα ἡ μόνη ἀσφαλὲς χρονολογία εἶνε ἡ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Θεοδοσίου πρὸς τὸν Γερλάχιον (1 Μαρτίου 1581) καθ' ἣν ἔτι ἐξῆ ὁ Ἰωάννης, ὅστις ἐπομένως θὰ ἀπέθανε μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἴσως οὐχὶ μετὰ πολλὰ ἔτη, ἀφοῦ τῷ 1581 ἦτο ἡῆν 83 ἐτῶν.

Ἀπὸ μακροῦ εἶχε διακόψει ὁ Θεοδοσίος τὰς πρὸς τοὺς ἐν Τυβίγγῃ φίλους αὐτοῦ σχέσεις. Αἰτία τούτου ἦτο ἀφ' ἐνός ἢ ἀπέχθεια καὶ ὑποψία τοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ ἢ ἐκ τῶν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους σχέσεων προερχομένη ὑποψία, ἣτις ὡς πρὸς τὸν Θεοδοσίον ἐφθασε μέχρι τοῦ

1. Ὁ Γεώργιος ὁ Αἰτωλὸς ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 55 ἐτῶν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1580, πρβλ. M. Crusius B. Solomonii Schweigkero Sultzensi Cratulatione 1682 φυλ. 4· πρβλ. ἔτι Δελτίον ἱστ. καὶ ἔθν. ἔτ. 5 (1896) σελ. 1—102 καὶ Λάμπρου Ν. Ἑλλην. τομ. 9 σελ. 252 ἔ. καὶ 472 καὶ Κοδ. Τυβίγγ. Μβ 5 σελ. 135.

σημείου ὥστε νὰ θεωρῆται αἰρετικός¹, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ ἐκδοσις ὑπὸ τοῦ Κρουσίου τῆς Τουρκογραικίας, τῆς ὁποίας τὸ περισσότερο ὕλικόν εἶχε χορηγηθῆ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου².

Οἱ λόγοι οὗτοι εἶχον ἀναγκάσει καὶ ἄλλους τῶν Ἑλλήνων λογίων νὰ διακόψωσι τὰς πρὸς τοὺς ἐν Ὑβρίγγῃ σχέσεις αὐτῶν ἢ νὰ φοβῶνται νὰ στείλωσι τι ἐνυπόγραφον πρὸς αὐτούς³.

Κατὰ τὸ 1600 ὁμοῦς ἐνεθυμήθη τοὺς ἐν Γερμανίᾳ φίλους αὐτοῦ ὁ Θεοδοσίος ἕνεκα ἀπωλείας τῆς περιουσίας του⁴, δι' ἧς θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπανδρεύσῃ τὰ τέκνα του, τῶν ὁποίων ἡ Σωτάννα ἦτο ἤδη μεμνηστευμένη. Ὁ Θεοδοσίος εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ ἐν Ὑβρίγγῃ φίλοι ἠδύνατο καὶ θὰ ἠθελον νὰ βοηθήσωσιν αὐτόν, φοβούμενος ὁμοῦς νὰ

1. Ὁ Γεώργιος Dusa ρητῶς γράφει περὶ τοῦ Θεοδοσίου «pro haeretico apud vulgus (id quod saepe apud me conquestus) sugillatur» Georgii Dousae de itinere suo Constantinopolitano epistola 1599 σελ. 42.

2. Πρβλ. ἰδίᾳ τὴν κρίσιν περὶ τῆς Τουρκογραικίας τοῦ Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου ἐν τῇ κατὰ τὸ 1590 γραφείσῃ τῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολῇ (Σχεδιάσμα βιογρ. περὶ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου σελ. 124 ἔ.). Πρβλ. ἔτι καὶ τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Κρουσίου πρὸς τὸν Θεοδοσίον λεγόμενα περὶ Τουρκογραικίας «Ἄ δὲ περὶ τῆς Τουρκογραικίας μέμψη, ἴσθι πᾶσαν τὴν βίβλον ταύτην πᾶσι τοῖς ἐν Γερμανίᾳ πεπαιδευμένοις μεγάλως ἀρέσαι . . . Ὡστε μηδεὶς τῶν παρ' ὑμῖν δυσχεραίνεται τῇ τῆς βίβλου ἐκδόσει, ἄλλως καὶ οὐδένα κίνδυνον ὑμῖν φερούση. Οὐδενὸς γὰρ οὔτε Τούρκου οὔτε Ἑλληνος κατηγορεῖται ἔχει, ἀλλὰ μόνον ἀπλοϊκῶς τὰ τῶν Γραικῶν σήμερον ὑπὸ τοῖς Τούρκοις ἔχει. Οὐδεμία ἐνταυθοῖ γε οὐδενὸς ἐκατέρων μέμψις καὶ τις κίνδυνος κἂν εἰ πρὸς ἡμᾶς ἐστὶν ἡ ἱστορικὰ πέμψειας». (Legrand Notice κλ. σελ. 175 ἔ.)

3. Οὗτω τῷ 1588 γράφει ὁ Κρούσιος τῷ Φιλαδελφείας ζητῶν πληροφορίας περὶ αὐτοῦ καὶ προστίθειν «ὅ,τι ἂν γραψῆς ἀκινδύνως γράφειας· οὐδὲν δημοσιεύσω, μὴ φοβήθητι, πάρα τὸ σὸν θέλημα (Ἐκκλ. Ἀλήθ. τομ. 14 σελ. 310) ἐπίσης κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος γράφει πρὸς τὸν Θεοδοσίον καὶ τὸν Συμεῶνα τὸν Καβάσιαν παρατηρῶν «Πολλάκις μὲν ἔγραψα πρὸς ὑμᾶς ἐν τοῖς προηγουμένοις χρόνοις, οὐδὲν δὲ κομίζομαι παρ' ὑμῶν. Φοβοῦμαι περὶ ὑμῶν μὴ τι ἴσως ἐπάθαιτε» (Ἐκκλ. Ἀλήθ. τομ. 14 σελ. 317). Πρβλ. ἔτι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Κρουσίου πρὸς τὸν Φωτεινὸν Ζυγομαλάν, ἐν ἣ πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει «Τὰ νῦν ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ Ἀσίᾳ, μάλιστα δὲ ἐν τῇ πόλει ὑμῶν κραττούμενα ἐμοὶ γράψον καὶ ἀσφαλῶς ταῦτα ἔξει (τὰ αἰτηθέντα βιβλία) καὶ χωρὶς τοῦ ὀνόματός σου, εἰ οὕτω βούλει» (Legrand Notice σελ. 176).

4. Ὁ Κρούσιος λέγει ὅτι ὁ Θεοδοσίος «ἐκατὸν καὶ τριάκοντα ἐξημιῶθη χιλιάδας ἀργυρίου καὶ πένης ἐστὶ καὶ πτωχία, τῷ πολυκεφάλῳ θηρίῳ, παλαίει», Προσθέτει δὲ «130 millia asprorum, si 40 aspri faciant 1 talerum, sunt 3250 taleri» (Κωδ. Ὑβρίγγ. Μh 466 τομ. VII σελ. 244, πρβλ. Legrand Notice κλ. σ. 74).

γράφῃ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν Κρούσιον καὶ γνωρίζων ὅτι ὁ Μάξιμος ὁ Μαργούνιος εἶχεν ἀλληλογραφίαν καὶ μετὰ τοῦ Κρουσίου ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν παρακαλέσῃ νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Κρούσιον περὶ τῆς ὑποθέσεώς του. Πράγματι κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1600 γράφει ὁ Θεοδόσιος πρὸς τὸν Μαργούνιον καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν «ὡς ἀπὸ σοῦ μετὰ καὶ τῆς παρούσης γράψαι καὶ πέμψαι τῷ σοφῷ ἀνδρὶ Κρουσίῳ» δικαιολογῶν τοῦτο διὰ τοῦ «οἶδας γὰρ τοὺς καιροὺς καὶ ὁ κίνδυνος ὅσος τῶν δεινῶς συζητούντων τοιαῦτα καὶ ναρκῶ γράφειν κυρίως ἰδίως αὐτῷ, διὰ τὰ ἐν τῷ μέσῳ». Προσθέτει ἔτι τῷ Μαργούνιῳ ὅτι σὺν τῇ παρουσίᾳ ἤθελε νὰ στείλῃ καὶ πιστοποιητικὸν πατριαρχικὸν «ἀλλ' ὁ καιρὸς ὁ παρὼν μονοουχὶ λέγει ὅτι διὰ τὸν Θεὸν μὴ τις οὐδέ γράφετω συκοφαντῶν ὄντων πολλῶν» καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν τὰ χρήματα, ἅτινα ἤθελεν αὐτῷ στείλει ὁ Κρούσιος, ν' ἀποστείλῃ ταχέως. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ πρὸς τὸν Μαργούνιον γράφει ὁ Θεοδόσιος καὶ ὀλίγας λέξεις πρὸς τὸν Κρούσιον παρακαλῶν αὐτὸν νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν ταχέως καὶ παρατηρῶν ἐν τέλει «Ἴσθι ὅτι ἔκτοτε ἐδεξάμην, ἣν ἐπέμψας, ἀλλὰ δεδιὼς οὐκ ἀντέστειλα, καὶ νῦν μόλις τολμῶ»¹. Ὁ Μάξιμος ὁ Μαργούνιος ἄμα λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Θεοδοσίου ἀποστέλλει αὐτὴν μετὰ ἰδικῆς του πρὸς τὸν Κρούσιον διὰ τοῦ Δαυὶδ Ἑσχελίου². Ὁ Κρούσιος λαβὼν τὰς ἐπιστολάς ταύτας ἀπαντᾷ τῷ Θεοδοσίῳ ἐκφράζων αὐτῷ τὴν συμπάθειαν καὶ λύπην αὐτοῦ διὰ τὰ συμβάντα, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως τὴν ἀπορίαν «πῶς οὐ πρὸς κύριον Γερλάχιον . . . ἢ πρὸς ἐμὲ αὐτοχειρὶ ἐπέστειλας οὐδὲν. Ὑπονοεῖ γὰρ τις μὴ ἄρα οὐκ ἐκομίσω τὰ πέρυσιν ὡς οἶμαι· ἢ γὰρ ἂν πρὸς ἕκαστα αὐτῶν ἀπεκρίνω» καὶ προσθέτει ὅτι οὐδὲν θὰ στείλῃ πρὸς αὐτὸν «πρὶν ἂν πρὸς ἑμαυτὸν ἢ τὸν κύριον Γερλάχιον ἢ πρὸς ἑκάτερον ἐπιστείλῃς. οὐδὲ γὰρ σαφὲς ἐξ ὧν γε πρὸς Μαργούνιον ἔγραψας τὰ πρὶν παρ' ἐμοῦ γράμματα πρὸς σε ἀφικέσθαι»³. Συγχρόνως γράφει ὁ Κρούσιος καὶ τῷ

1. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εὑρεται ἐν κώδικι Τυβίγγης Mh 466 τομ. VIII σελ. 209—214 καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Legrand ἐν Notice κλ. σελ. 171—173. Χρονολογίαν φέρει ἡ ἐπιστολὴ «Ἰουλίου α' ἔτει σωτηρίῳ αχ'».

2. Ἡ ἐπιστολὴ εὑρεται ἐν τῷ κώδικι Τυβίγγης Mh 466 τομ. VIII 156—160 καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Legrand ἐν Notice κλ. σελ. 168—170.

3. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εὑρεται ἐν τῷ κώδικι Τυβίγγης Mh 466 τομ. VIII σελ. 153—155 καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Legrand ἐν Notice κλ. σελ. 170—171. Χρονολογίαν φέρει ἡ ἐπιστολὴ αὕτη «Μαΐου ε' ἰσταμένου κατὰ τὸ αχ' ἔτος τὸ σωτήριον».

~~Μαργουίνω παρατηρῶν μεταξύ τῶν ἄλλων «Πλὴν οὐ κένριται τοῖς ἐν~~
 θάδε πέμπειν τι βοήθημα μὴ ἐμοῦ πρότερον παρὰ τοῦ κυρίου Θεοδο-
 σίου ἐπιστολὰς δεξαμένου» καὶ παρακαλῶν νὰ στείλῃ τὴν ἐσώκλειστον
 ἐπιστολὴν τῷ Θεοδοσίῳ καὶ προτρέψῃ αὐτὸν νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Κρού-
 σιον¹. Οὕτω ἀναγκάζεται ὁ Θεοδοσίος νὰ γράψῃ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν
 Κρούσιον, διὰ μακρῶν ἐκθέτων τὰ ἐξυτοῦ², πρὸς ἣν ἀπαντῶν ὁ
 Κρούσιος ἐκφράζει αὐτῷ τὴν βαθυτάτην λύπην αὐτοῦ καὶ τοῦ Γερλα-
 χίου καὶ βεβαιοῖ ὅτι ἕνεκα τῶν περιστάσεων οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ἤδυ-
 νήθη νὰ λάβῃ βοήθειαν πλὴν ἐκ μέρους τοῦ Γερλαχίου «Δι' ἂς αἰτίας
 πέμπωμέν σοι ὁ κύριος Γερλάχιος καὶ ἐγὼ μόνον πέντε χρυσίνους παρ'
 ἡμῖν δουκάτους καλουμένους, οἱ σύμπαντες δύνανται δέκα φλωρίνους»³.
 Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Κρούσιου πρὸς τὸν Μαργουίνιον μετ'
 ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ τῶν χρημάτων, ὅπως μεταδιδάσῃ τὴν
 τε ἐπιστολὴν καὶ τὰ χρήματα τῷ Θεοδοσίῳ. Ἡ πρὸς τὸν Μαργουίνιον
 αὕτη ἐπιστολὴ ἐγράφη «Τῇ ιδ' Αὐγούστου ἔτους τοῦ αχ'»⁴. Μετὰ τὴν
 ἐπιστολὴν ταύτην οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Θεοδοσίου
 πρὸς τὸν Κρούσιον καὶ Γερλάχιον. Ἡ τελευταία εἰδησις, ἣν ἔχομεν
 περὶ τοῦ Θεοδοσίου εἶνε ἡ ἐν κώδικι Parisinus 2902 A ἐν φύλλῳ 136
 σημείωσις «Καὶ νῦν ἐγὼ Θεοδοσίος καὶ πρωτονοτάριος Ζυγομαλάς Νά-
 πλιος τὸ ἐμετάφερα εἰς ἀπλὴν καὶ σύντομον στρατάν, ὅτι καὶ τὸ ἑλλη-
 νικὸν πολλοὶ τὸ ἐτέφρωσαν ἄλλως καὶ ἄλλως» καὶ ἐν φύλλῳ 26x «Καὶ
 νῦν ἐγὼ Θεοδοσίος εἰς τὴν ἀπλὴν γλώσσαν ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ
 ἑξακοσιοστῷ δεκάτῳ τετάρτῳ». Ἐκ τῆς σημειώσεως ταύτης μανθάνο-
 μεν ὅτι κατὰ τὸ 1614 ἔζη ἔτι ὁ Θεοδοσίος Ζυγομαλάς. Ἐὰν ἔζησε μετὰ
 τὴν ἐπ' ἡν ταύτην ἔτη τινὰ καὶ πόσα δὲν γνωρίζομεν, ἤδη κατὰ τὸ
 1614 ἦτο 70 ἐτῶν.

1. Ἡ ἐπιστολὴ εὑρεταὶ ἐν κώδικι Τυβίγγης Mh 466 τομ. VIII σελ. 214 καὶ
 ἔδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Legrand ἐν Notice κλ. σελ. 173—174.

2. Ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῆς ἀπαντήσεως «Τὸ μακρὸν καὶ πολυπα-
 θές σου γράμμα».

3. Ἡ ἐπιστολὴ εὑρεταὶ ἐν κώδικι Τυβίγγης Mh 466 τομ. VIII σελ. 603—
 607 καὶ ἔδημοσιεύθη ὑπὸ Legrand ἐν Notice κλ. σελ. 174—177. Χρονολογίαν
 δὲ φέρει 1601.

4. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εὑρεταὶ ἐν κώδικι τῆς Τυβίγγης Mh 466 τομ. VIII
 σελ. 608 καὶ ἔδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Legrand ἐν Notice κλ. σελ. 177—178.

II

Τὰ πλείστα τῶν ἔργων τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά ἔχουσι δημοσιευθῆ. ἐν τῇ τοῦ Κρουσίου Τουρκογραικίᾳ, ἣτις, ὡς γνωστόν, ἔχει ἀποτελεσθῆ ὡς τὰ πολλὰ ἐξ ὕλικου ἀποσταλέντος τῷ Κρουσίῳ ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου. Τοιαῦτα ἔργα εἶχε

1) Τὸ ὑπὸ τοῦ Σάθα ἀναφερόμενον «Ἱστορικὸν νέον»¹, ὅπερ ἔχει δημοσιευθῆ ἐν τῇ Τουρκογραικίᾳ (σελ. 1—43)². Αἰτήσας τοῦ Μαρτίνου Κρουσίου συνέταξεν ὁ Θεοδόσιος ἱστορίαν πολιτικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1391 μέχρι τοῦ 1578. Τὴν πολιτικὴν ταύτην ἱστορίαν, ἣν καὶ ἱστορικὸν νέον καλεῖ, περατοῖ ὁ Θεοδόσιος διὰ τῆς ἀκολούθου σημειώσεως· «Προσέθηκε Θεοδόσιος Ζυγομαλάς, πατριαρχικὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρωτονοτάριος τῷ Θεῷ χάρις· ὡς εἶρον μετέγραψα κυρίου Μαρτίνου Κρουσίου χάριν διορθώσας τὸ κατὰ δύναμιν. Ἡπὲρ ἀπὸ κτίσεως, ἀπὸ Χριστοῦ 1578 μηνι Μαΐῳ ἡ'». Ἐκ τῆς ὑποσημειώσεως καὶ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς πολιτικῆς ταύτης ἱστορίας τοῦ Θεοδοσίου καταφαίνεται ὅτι ὁ Θεοδόσιος ἐλάχιστα προσέθηκεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ ἐξ ἰδίων παραλαβῶν τὴν διήγησιν ἀπὸ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ 1570 καὶ διορθώσας μόνον τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ, μετατρέψας δηλαδὴ αὐτὸ ἐπὶ τὸ ἀρχαιώτερον³. Ὁ Θεοδόσιος γράφων πρὸς τὸν Κρούσιον περὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἱστορίας παρατηρεῖ ὅτι ἔκρινε περιττὸν νὰ προσθέσῃ εἰς αὐτὴν τὰ περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχευσάντων, ἀφοῦ εἰδικῶς ἔγραψε περὶ αὐτῶν ὁ Μανουὴλ ὁ Μαλαξὸς⁴. Ἐν τούτοις ἡ ἱστορία αὕτη τοῦ Θεοδοσίου δὲν περιορίζεται μόνον εἰς

1. Ν. Φιλ. σελ. 184.

2. Ἀνετυπώθη εἶτα ἐν τῇ σειρῇ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων τῷ 1849 ἐν Βόννῃ.

3. Σάθα Μεσ. βιβλ. Γ. ιδ', πρβλ. καὶ Χρ. Παπαδοπούλου «Περὶ τῆς ἑλλην. Ἐκκλ. χρονογραφίας τοῦ 1578 αἰῶνος» (ἐν ἑκκλ. «Φάρος» τομ. 9 (1912) σ. 423 ἔ.

4. Καὶ ἡ ἱστορία αὕτη τοῦ Μανουὴλ τοῦ Μαλαξοῦ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Τουρκογραικίᾳ (σελ. 107—184) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Πατριαρχικὴ Κωνσταντινουπόλεως ἱστορία ἀπὸ τοῦ 1391 ἕως τοῦ 1578 ἔτους Χριστοῦ». Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι ὁ Ζαβίρας ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ Ἑλλάδι (σελ. 199) σημειοῖ «Τινὲς ἀποδίδουσιν αὐτῷ καὶ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν ὅλου Μαρτίνου ὁ Κρούσιος τύποις ἐξέδοτο ἐν τῇ Τουρκογραικίᾳ» δηλαδὴ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά.

τὴν διήγησιν τῶν πολιτικῶν γεγονότων, ἀλλ' ἐκθέτει καὶ ἱκανὰ ἐκκλησιαστικὰ γεγονότα. Ἡ ἔλλειψις πάσης πρωτοτυπίας ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ ἀναφέρειται ἴσως ἐν Ζυγομαλάῳ καὶ γράφῃ τῷ Κρουσίῳ μεταξὺ ἄλλων «Ἀξιῶ ὅτε τυπώσεις τὸ νέον, ὃ λέγεις, ἱστορικὸν μὴ γράψῃς ἄλλον ὄνομα, γράφε δὲ τὸ σόν». Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Θεοδοσίου φέρουσα χρονολογίαν 7 Ἀπριλίου 1581 ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Τουρκογραφικῇ¹. Ἀξιὸν τέλος σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι ὁ Θεοδόσιος ἐν ἐπιστολῇ γραφείῃ ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὸ ζ' πδ' ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κρουσίου² ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων «Γνωρίσω ὑμῖν πέμψας ἱστορικὸν νέον ἀκριβῆ τῶν γενομένων καὶ σαφῆ καὶ σύνοτον ὡς δυνατὸν διηγουμένον τὴν διάβασιν ὃ δὴ συγγράφεται ἡμῖν, οὐδενὶ δὲ ἐκδίδοται οὔτε ἐκδοθήσεται, ἐὰν μὴ τῆς ἀξίας τύχωμεν τῶν κόπων ἡμῶν ἀμοιβῆς».

2) Τὸ ὑπὸ τοῦ Σάθα³ ἀναφερόμενον «Περὶ τῶν πολιορκιῶν καὶ τῆς παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς τωρεσινῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος», περὶ οὗ λίαν ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ζαβίρας⁴ «Ἐπιστολὴ διεξοδική. Περὶ τῶν πολιορκιῶν καὶ τῆς παρὰ τῶν ὀθωμανῶν ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῆς τωρεσινῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος πεμφθεῖσα τῷ 1581 ἔτει Μαρτίῳ τῷ Κρουσίῳ, ὅς καὶ ἐξέδοτο ταύτην ἐν τῇ Τουρκογραφικῇ σελ. 74—98». Περὶ τοῦ ἔργου τούτου πιθανώτατα γράφει ὁ Θεοδόσιος τῷ Γερλαχίῳ «Ἐγὼ συγγράφω νέον ἱστορικὸν ἐκ πολλῶν ἐραυζόμενος καὶ ἀκούων καὶ ὅτε τελειώσω καὶ τοῖς φίλοις ὑμῖν καὶ κοινώσω»⁵. Ἐν τέλει τοῦ ἔργου τούτου, τοῦ δημοσιευθέντος ἐν τῇ Τουρκογραφικῇ, ἀναγινώσκομεν «Ἐγράφη μοι τούτων τέλος Ἀπριλίῳ 3 τοῦ αφπα' ἀπὸ τῆς σωτηρίας. Ὁ κατὰ πάντα τῆς αὐθεντίας σου Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλάς ὁ πρωτονοτάριος»⁶.

1. Σελ. 96.

2. Τουρκογρ. σελ. 431 ἔ.

3. Ν. Φιλ. σελ. 184.

4. Ν. Ἑλλ. σελ. 124.

5. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη γραφείσα τῇ 1 Μαρτίου 1581 ἀπόκειται ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Στουετγάρδης (κωδ. Ιστ. 601), ἐδημοσιεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ Le-grand ἐν Notice κλ. σελ. 163 ἔ.

6. Τουρκογραφικὰ σελ. 98.

3) Ὁ ὑπὸ τοῦ Σάθα¹ ἀναφερόμενος «Παραινετικὸς πρὸς τοὺς νέους», περὶ οὗ λίαν ἄρθρως παρατηρεῖ ὁ Ζαβίρας² «Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐν Τυβίγγῃ ἀκαδημαῖα μαθητῶν τοῦ Κρουσίου, ἧς ἡ ἐπιγραφὴ «Τοῖς τὰ Ἑλλήνων μετιοῦσι καὶ διδασκομένοις μαθήματα νέοις εὐφυέσι καὶ εὐγενέσι κ.τ.λ. σελ. 435», ὅτι δηλαδή ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Κρουσίου ἐν τῇ Τουρκογραικῇ ἐν σελ. 435. Πράγματι ἐν σελίδι 435 ἐ. τῆς Τουρκογραικῆς εὐρίσκωμεν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην δημοσιευμένην ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τοῖς τὰ Ἑλλήνων μετιοῦσι καὶ διδασκομένοις μαθήματα νέοις εὐφυέσι καὶ εὐγενέσι ἐγχειρισθεῖη».

Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι ἐν ἐπιστολῇ γραφείσῃ ζῆδ' ἀπὸ κτίσεως κόσμου ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου καὶ δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ Τουρκογραικῇ ὑπὸ τοῦ Κρουσίου³ παρακαλεῖ ὁ Θεοδόσιος τὸν Κρούσιον ζητῶν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν νὰ δεῖξῃ τὸ πρὸς τοὺς νέους γράμμα αὐτοῦ «ὃ παραινενικῶς καὶ προτρεπτικῶς ἐγράψαμεν διὰ τὸ εἰπεῖν σε ἐν τῇ πρὸς ἐμὲ ἐπιστολῇ σου» καὶ ἀναφέρει ὅτι τοιαῦτα προτρεπτικὰ πρὸς τοὺς νέους γράμματα ἔχουσι γράψει καὶ ὁ πατήρ του καὶ ὁ Ἐρμόδωρος ὁ Ἀῆσαρχος. Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου γνωρίζομεν ὅτι τῷ 1562 ἔγραψεν ἀπὸ τῆς Χίου ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς νέους κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλά διδάσκοντος ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Ἐρμόδωρου φέρουσιν ἐπιγραφὴν «Μιχαὴλ Ἐρμόδωρου τοῖς τῶν Ἑλλήνων μετιοῦσι καὶ διδασκομένοις μαθήματα νέοις εὐφυέσι τε καὶ εὐγενέσιν εὖ πράττειν» ἔχει ἐκδώσει ὁ Παρανίκας⁴, ὅστις ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά πρὸς τοὺς νέους εἶνε ἡ αὐτὴ τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Ἐρμόδωρου μετὰ τινῶν ἐλαχίστων παραλλαγῶν.⁵

4. Τὰ ὑπὸ τοῦ Σάθα⁶ ἀναφερόμενα «Θέματα» ἔχουσι δημοσιευθῆ ἐν τῇ Τουρκογραικῇ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Κυρίου Θεοδοσίου θεματοεπιστολαὶ Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ ἀφρη' πεμφθεῖσαι».⁷

1. Ν. Φιλ. σελ. 184. 2. Ν. Ἑλλ. 124. 3. Σελ. 431 ἐ.

4. Ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Ἑλλ. φιλ. Συλλ. Κωνσταντινουπόλεως τομ. 11 σελ. 35 ἐ. ἐν ἄρθρῳ φέρουσι ἐπιγραφὴν «Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλάς καὶ Μιχαὴλ Ἐρμόδωρος ὁ Ἀῆσαρχος».

5. Ἐν. ἀν. σελ. 43 ἐ. Πρβλ. καὶ κατ. Schmid κωδ. 30 σελ. 55 ἐ.

6. Νεοελλ. Φιλ. σελ. 184.

7. Φυλ. 346—369. Ἐν σελ. 369 «Τέλος τῶν Θεοδοσίου τοῦ Ζυγομαλά θεματοεπιστολῶν».

Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι τὰ θέματα ταῦτα τοῦ Ζυγομαλά εὐρηγνται καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 57 χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Θεματοεπιστολαὶ Θεοδοσίου τοῦ Ζυγομαλά». ¹

5. Αἱ ὑπὸ τοῦ Σάθα ἀναφερόμεναι «Ἐπιστολαί», περὶ ὧν λίαν ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ζαβίρας «Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν αὐτὸν Κρούσιον ἐν τῇ Τουρκογραφικῇ σελ. 73. 100. 216. 428. 458 καὶ 466. Δύο ἐξ αὐτῶν ἐξέδοτο Δαβίδ ὁ Χυτραῖος ἐν τῷ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας ἐν τε τῇ Ἑλλάδι, Ἀσίᾳ τε καὶ Βοημίᾳ». ²

Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι ὁ Legrand ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ μνημονευθέντι αὐτοῦ ἔργῳ ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Θεοδοσίον καὶ τοῦ Θεοδοσίου πρὸς ἄλλους καὶ δὴ 1) ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς Στέφανον Γερλάχιον γραφείσαν «Ἐτεῖ ἀφπὰ μὴνι μαρτίῳ α'» ³ καὶ 2) πρὸς τὸν Μάξιμον τὸν Μαργούνιον καὶ τὸν Κρούσιον γραφείσας «Ἀπὸ Βυζαντίδος ἀχ' ἀπριλλίῳ μὴνι». ⁴

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐπιστολῶν ἐξέδωκεν ὁ Legrand δύο ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε μείναντα ἔργα τοῦ Θεοδοσίου·

1) Τὸ ὑπὸ τοῦ Ζαβίρα ⁵ ἀναφερόμενον «Ὀδοιπορικὸν», ὅπερ ὁ Σάθας καλεῖ «Περιοδεῖα εἰς τὸ Αἰγαῖον» ⁶. Τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου κατὰ τὴν εἰς τὸ Αἰγαῖον ὀδοιπορίαν κατὰ παράκλησιν καὶ χάριν τοῦ Γερλαχίου, ἐξεδόθη τύποις ὑπὸ τοῦ Legrand ⁷ ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Τυβίγγης M6 37 φυλ. 19α—256. Ἐκ σημειώσεως τειθειμένης ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔργου ὑπὸ τοῦ Κρουσίου πληροφοροῦμεθα ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἀντεγράφη τῇ 4 Σεπτεμβρίου 1579 ἐκ τοῦ αὐτογράφου

1. Σ. Λάμπρου Ν. Ἑλλ. τομ. Γ' σελ. 121.

2. Ν. Ἑλλ. σελ. 124. Πρβλ. ἐτι κατάλογον Schmid χειρογρ. 37 σελ. 71 ἔ. ἰδία σ. 73. Πρβλ. ἐτι Mystakidis Rev. des étud. grecq. 1898 σ. 303 ἔ.

3. Ἐν. ἀν. σελ. 163—168. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐκ χειρογράφου ἀποκειμένου ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Στουτγάρδης (κωδ. ἰστ. 601) ἀντιγράφου τοῦ Θεοδοσίου.

4. Ἐν. ἀν. σελ. 168—170. Ἡ ἐπιστολὴ ἐδημοσιεύθη ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Τυβίγγης Mh 466 τομ. VIII σελ. 156—160.

5. Ν. Ἑλλ. σελ. 124.

6. Ν. Φιλ. σελ. 184.

7. Notic. σελ. 123—132.

τοῦ Θεοδοσίου, ὅπερ κατείχεν ὁ Γερλάχιος. Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἔνταῦθα ὅτι ὁ Du Cange εἶχεν ἄλλο ἀντίγραφον τοῦ ὀδοιπορικοῦ τούτου προσερχόμενον ἐκ τῆς βιβλιοθήκης Ulric Obrecht¹. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὀδοιπορικοῦ τούτου ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι τῆς Τυβίγγης ἀπὸ φυλ. 256—26α, ὑπάρχει προσθήκη τις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Περὶ ὧν ἰδίως ἠρώτησας ὡς ἔμαθον», ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ Legrand²). Καὶ αὕτη ἐγγραφή ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου χάριν τοῦ Γερλαχίου.

2. Τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἐπισκόπων, οὓς κατὰ τὴν εἰς τὸ Αἰγαῖον περιοδείαν αὐτοῦ συνήντησεν ὁ Ζυγομαλᾶς μετὰ τινος εἰσαγωγῆς ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ζυγομαλᾶ γεγραμμένης. Ἴδου τί λέγει ὁ ἴδιος ὁ Θεοδόσιος³ περὶ τοῦ ἔργου τούτου ὡς καὶ περὶ τοῦ ὀδοιπορικοῦ «Καὶ ὁ τὰ πάντα σοφὸς καὶ αἰδέσιμος κύριος Στέφανος ὁ Γερλάχιος ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἠξίωσέ με ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔτι διατρίβοντα, φιλικῶς τε ἔχοντα καὶ γνησίως μετ' αὐτοῦ, ὡς ἀνδρὸς σπουδαίου καὶ ἀρεταῖς κεκοσμημένου, ἐν' ἐντυγχάνων κατὰ πάροδον χωρίοις καὶ πόλεσιν ἐξόχοις καὶ πολυφήμοις, μὴ χαλεπὸν μοι ἢ οὔτε πύργον καταγράφειν τὸν ὀνομαστὶ ἀριθμὸν, ἀλλὰ τε λόγου ἄξια, ἐκκλησίας ἐν αὐτοῖς οὖσας πλῆθος χριστιανῶν, κληρικῶν, ὀνόματα βιβλίων παλαιῶν ἱστορικῶν, φιλοσόφων, θεολόγων καὶ ἄλλων» πρὸς δὲ διεγείραι με τοὺς ἱερωτάτους ἀρχιερεῖς σημειώσασθαι ἰδίᾳ χειρὶ τὰ αὐτῶν ὀνόματα· καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν μνημόσυνον ὀδοιπορικῶν δέδωκέ μοι τῶν χαριεστάτων αὐτῷ κρίναι τὴν τούτου ἐκπλήρωσιν. Τοῦτου ἕνεκα, ὡς ἀμνήμων φιλίας μὴ ὧν ἐν καταλόγῳ ἰδιοχείρῳ μοι ἰδίως τὰ περὶ πάντων μὲν τούτων συγγράφειν οὐκ ὀκνήσω καὶ ἐν τῇ σὺν θεῷ ἐπανόδῳ μου κομίσω αὐτῷ καὶ ἐγχειρίσω ἀληθείας μεστά· ἐν δὲ τῷ παρόντι χάρτη, τὰ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων ἀξιώσω γράφεσθαι χειρογράφα, ὅσοις ἐντύχω». Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἀπλῶν ὑπογραφῶν τῶν ἀρχιερέων, οὓς καθ' ὄδον θὰ συνήντα ὁ Θεοδόσιος, καὶ ὧν τὰς αὐτογράφους ὑπογραφὰς ἐπεθύμει νὰ ἔχη ὁ Γερλάχιος. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο εὑρηται ἐν τῷ κώδικι Τυβίγγης M6 37 φυλ. 10α—116 καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Legrand.⁴

(Ἔπεται τὸ τέλος)

1. Glossarium mediae et inf. graecitatis tom. II ἐν πίνακι συγγρ. στήλ. 33.

2. Notice κλ. σελ. 133—134.

3. Legrand Notice κλ. σελ. 134—135.

4. Notice κλ. σελ. 134—135.